

vzešli. Pouto k vlastnímu, byť kapitalistickému státu bylo u nich často silnější než vazba k první zemi socialismu – Sovětskému svazu. Zvláště to platilo o těch, kdo nestrávilí řadu let v moskevské emigraci, nebyli dlouhodobě izolováni od vlastního národního prostředí, popřípadě prožili válku v domácí protinacistické rezistenci.

Bezprostředně po druhé světové válce se představitelé řady evropských komunistických stran orientovali na partnerství s nekomunistickými politickými proudy (koncepte Národní fronty) a koketovali s myšlenkou specifických (národních) cest k socialismu, které by striktně nekopirovaly sovětskou předlohu a kombinovaly radikální sociální program s národně orientovanou rétorikou. Po vypuknutí studené války a etablování komunistických režimů v zemích střední a jihovýchodní Evropy se však podvolili tlaku Moskvy, usilující o pevnější kontrolu tohoto prostoru, a akceptovali stalinský model státního socialismu jako jediný závazný vzor. V návaznosti na tento politicko-ideologický obrat se na sklonku čtyřicátých let začalo jakékoliv prosazování národních zájmů oficiálně interpretovat jako upřednostňování požadavků vlastního (lidově demokratického) státu před závaznějšími potřebami celého socialistického bloku a především před potřebami Sovětského svazu jako vedoucí síly mezinárodního komunistického hnutí. Za tzv. buržoazní nacionalismus se tak v éře pozdního stalinismu vydávalo běžné národní cítění, které zcela logicky stávl zájmy vlastního národa nad potřeby ostatních národů, popřípadě neochota některých komunistů se bez výhrad podřítit přísné hierarchickému systému, v němž v duchu demokratického centralismu o všem podstatném rozhoduje Moskva a Stalin.¹⁸

Konstrukce o tzv. buržoazním nacionalismu se poprvé objevila v Sovětském svazu již na sklonku dvacátých let a znovu během série velkých čistek o dekádu později, kdy se jejími oběťmi stali zvláště ukrajinští funkcionáři. Zatím však neopustila hranice jednoho státu. V mezinárodním měřítku jí vdechl druhý život konflikt Moskvy s Jugoslávií v roce 1948 a s ním spojené Stalinovy obavy, že by se i další lidově demokratické země mohly pokusit o vymanění z kremelského područí. Generalissimus všechny straníky, podezřívá z přílišné nezávislosti a ochotou podléhat na domácím odboji, podezřívá z přílišné nezávislosti a ochotou následovat jugoslávský vzor. Preventivně usiloval o to, aby byli příjmenším odstraněni z politického života a v ideálním případě také fyzicky zlikvidováni. Výsledkem byla série politických procesů s předními stranickými funkcionáři v jednotlivých zemích sovětského bloku (s Lászlóem Rajkem v Maďarsku, Trajčo Kostovem v Bulharsku, Xoxi Dzdodem v Albánii, Lucrețiem Pătrășcanem v Rumunsku; v Polsku se

připravoval, ale nakonec neuskutečnil soud s Władysławem Gomułkou). Obvinění z buržoazního nacionalismu bylo pochopitelné formulováno protisovětsky: buržoazní nacionalisté jsou agenti třídního nepřitele (imperialistů, buržoazie), kteří se vetřeli do strany, kde hledají cesty k jejímu ovládnutí a podněcují návrat k Sovětskému svazu. Po vzoru Jugoslávie chtějí svou zemi vytrhnout ze socialistického společenství, převést ji do tábora imperialismu a obnovit v ní kapitalismus.

V československém případě však tato konstrukce působila nevěrohodně. Na rozdíl od Polska, Maďarska či Rumunska, což byly v zásadě národnostně homogenní státy, navíc s historicky špatnými zkušenostmi s carským či sovětským Ruskem, představovalo Československo stát dvou národů, který zatím neutrpěl traumatizující zážitek ze sovětské (ruské) imperiální politiky a kde jak v českém, tak ve slovenském prostředí panovala poměrně silná rusoflie, neomezující se jen na přívrženice komunistů. Proto se po vzoru mnohonárodnostního Sovětského svazu, kde byli z buržoazního nacionalismu protiruského zaměření očerňováni příslušníci menších etnik (Ukrajinci, Bělorusové, Gruzínci), tato smyšlená úchylka formulovala prioritně nikoliv protisovětsky, nýbrž protičesky: buržoazní nacionalisté se pokusili vytvořit blok se slovenskou buržoazií, aby dokázali udržet co největší pravomoci slovenských národních orgánů. Nadřadili tak zájmy Slovenska nad potřeby celého státu. Snahou o zachování poválečné autonomie potenciálně usilovali o opětovné odtržení Slovenska od zbytku republiky po vzoru luďáků z let 1938–1939.¹⁹ Rozbití jednoty státu mělo pomoci uskutečnit ostatní plány: vyvolat nedůvěru k Sovětskému svazu a následovat jugoslávský příklad se všemi z toho vyplývajícími důsledky.²⁰

Z takto pojatého hřřchu těžko mohli být obviňováni čeští funkcionáři jako příslušníci většinového národa. Naopak Slováci Clementis, Husák a Novomeský, kteří se svými styky, sociálním zázemím, vzděláním, individualismem a publicistickou činností značně odlišovali od běžného partajního miliea, do tohoto stereotypního schématu dokonale zapadali. V aparátu KSČ za řekou Moravou totiž již před válkou převažovali „starší“ komunisté dělnického původu (Viliam Široký, Július Ďuriš, Karol Bacilek, Ján Osoha), kteří nedisponovali vyšším vzděláním, nestýkali se s představiteli jiných politických směrů a často nebyli ani slovenské národnosti. Proflovali se jako „spolehliví“ strániční aparátníci, pro něž byly národnostní problémy v porovnání s otázkami socialistické revoluce zcela druhořadé. Až do druhé světové války ovládali zemské vedení KSČ na Slovensku a intelektuálně okolo DAVu nepovažovali za mocenské soupeře.²¹ Vesměs se na ně dívali skrz prsty jako na „salonní komunisty“,